I ÉVF. 17. SZÁM

FÉNYSZÓRÓ

MŰVÉSZETI HETILAP

FŐSZERKESZTŐ BALÁZS BÉLA

1945 NOVEMBER 14

„NEM CSAK A GYURKOVICS-LÁNYOKAT ÍRTAM . . .“

HERCZEG FERENC VALLOMÁSA MULTRÓL, JELENRŐL, JÖVŐRŐL

Mielőtt elindultam, megnéztem a lexikont: 1863-ban született. 82 éves... Sok minden történt ebben az országban nyolcvankét év alatt. Kiegyezés... boldog béke... Millennium... háború... forradalom és ellenforradalom... huszonöt év, majd ismét háború, ismét béke... Melyik kor nevezheti édes fiának? Nehéz volna megmondani. A holnap? Nem valószínű, bár volt idő, hogy az ő hangja is új volt, bátor és merész. A »Huszti Huszt«-ra gondolok, meg a »Fekete lovas«-ra, de biztató hangjukat elfojtja a Gyurkovics-család gondtalan csivitelése, a békevilág langy derűje. Talán mégis a tegnaphoz tartozik? Vagy a mához? A Hűvösvölgy felé robog a villamos. Néhány perc mulva ő maga fog felelni a kérdésekre. Mit is mond róla az irodalomtörténet?

»Az ő világa a gentry világa. Polgár, aki csodálja őket. Magyarság-felfogása a klaszszikus magyarság-felfogás: a nemzeti eidos megtestesítőjét a nemesben, az úrban látja és a magyarság legfőbb jellemvonását az úri dacban, érzékenységben, a lemondó gesztusban, mellyel visszavonul, ha a világ beszennyezi érintésével ideáljainak tisztaságát. De ennek a magyar megbántottságának az ábrázolásában fel tudja használni a modern nyugati irodalmak nagyszerű lélektani arzenálját.«

Tehát az úri világ poéta laureatusa... De másutt meg azt mondja róla a »nagy könyv«: az »Idegenek közt« vehemens támadás fennálló társadalmi rendünk ellen... »A hét sváb«-ban »a demokratikus átalakulás hatása tükröződik...«. Egy félszázad zavaros történelme, regények és darabok, kortársak feljegyzései kavarognak a fejemben a Hűvösvölgy felé futó villamoson, ahol az interjú bevezető mondatait szeretném megfogalmazni: megállapítva egy író helyét az irodalomban és a történelemben. A kocsi megáll. Hidegkúti-út. Leszállok és elindulok az úton, amelyet annak rendje és módja szerint őszi falevelek boritanak. Nem én vagyok az első ujságíró, aki hasonló céllal járja ezt az utat. Százan és százan kaptak már interjút a magyar írók doyenjétől és ha jól emlékszem, egyik cikk sem állapitotta meg az író helyét az irodalomban. Igazuk volt. Az elismerést és a bírálatot egyaránt hagyjuk meg a jövőnek, a könyvespolcnak, melyen egyes műveket vastagon megül a por, míg mások tisztán ragyogva hirdetik a szerző szavát. Ők ítéljenek. Mi pedig forduljunk be a kapun, lépjünk be a tornyos házba, melynek homlokzatán barokk »H. F.« jelzi lakóját: Herczeg Ferencet.

Frissen, pihent vonásokkal ül a karosszékben. Beszélgetünk. Beszélgetésünk érdekes képet ad az íróról, aki kortárs volt olyan időkben, melyek számunkra már történelmet jelentenek.

— *Az ostrom?* (Ezzel kezdjük, mert a felszabadulás óta most szólal meg először Herczeg Ferenc.)

— **Kellemesnek nem volt kellemes, de valahogyan túlestem rajta. A házam ép, pedig hét német gránát vágott be a kertembe, de csak egypár fámat nyomorították meg és sok ablakomat törték be. Egyízben kifosztottak, de az orosz parancsnokság bravúros vizsgálat után mindent visszaszerzett nekem. Két törzstiszt hozta vissza értékeimet, ez alkalommal nyilt parancsot kézbesítettek nekem, mely a házamat és a személyemet a parancsnokság oltalma alá helyezi. Meg kell állapitanom, hogy az urak ugyancsak megbecsülik a szellemi munkást. Igazi veszteségem az autóm, de azt a nyilasok vitték el.**

— *Hogyan él? Min dolgozik?*

— **Visszavonultan élek, aminek főleg a hiányzó autóm az oka. Nagyritkán látom csak a várost. Fiataloknak sem kellemes a villamoson lógni, az én koromban pláne nem. Regény- vagy darabirásra nem gondolok. Emlékezéseim utolsó kötetén dolgozgatom, úgyszólván készen is vagyok vele.**

— *Mikor jelenik meg?*

— **Azt hiszem, hevertetni kell egyideig. Egyelőre nem tartom időszerűnek...**

— *Miért nem?*

— **Ez a kötet az 1914-től máig terjedő korról szól. Élő emberek szerepelnek benne...**

Az irredentizmusra terelődik a beszélgetés.

— *Nem gondolja, hogy helytelen volt?* — Fölélénkült hangon válaszol:

— **Sohasem voltam az irredenta politika híve. Revizionista voltam.**

— *Mi a különbség?*

— **Az elnökségem alatt álló Magyar Revíziós Liga többizben közzétett programjában leszegezte, hogy területi követeléseinknek csak békés úton szabad érvényt szerezni és csak a magyarlakta területeken. A vegyeslakosságú területeken népszavazást kivántunk. A Liga munkássága igen magas erkölcsi szinten folyt: etikai szempontoknak kivánt érvényt szerezni a nemzetközi életben, melyet az első világháború után megmérgezett a gyűlölet. Mihelyt megenyhült a háborús düh, a munkásságunknak meglepő visszhangja támadt Amerikában, Franciaországban és különösen Angliában, ahol egy 270 alsóházi tagból álló parlamenti csoport irta zászlajára a Revíziós Liga elveit.**

— *Ezek szerint nem helyeselte az elmult rendszer erőszakos visszacsatolásait?*

— **A Liga elnöki tanácsában valóságos pánik támadt, mikor arról értesültünk, hogy a németek vették kezükbe a határrendezés kérdését. Tudtuk, hogy ezzel elvesztettük a nyugati hatalmak segitségét és azt is tudtuk, hogy most már a revizió ügye lecsúszott erkölcsi magaslatáról és közönséges hatalmi kérdéssé züllött. Pedig a hatalom csak addig él, míg nagyobb hatalommal nem találkozik. Mikor pedig hírét vettük az újvidéki gyalázatos mészárlásnak, azon tanakodtunk, ne oszlassuk-e fel a Ligát? Angliában azért tudtunk olyan nagyszerű eredményeket elérni, mert ott a magyarságnak az a híre, hogy par excellence szabadságszerető és lovagias nép. Ezt a jóhirünket kivégezték az újvidéki aranygalléros pecérek.**



Herczeg Ferenc
(Foto Palus Károly)

Az »úri Magyarország« felelősségéről, a népi demokráciáról, politikusokról, politikáról beszélünk.

— *Nem gondolja, hogy bizonyos ködösítés folyt a múltban?*

Egy pillanatig gondolkodik, majd csendesen válaszol:

— Ez kétségtelen. Én nem voltam ellenzéki ember, engem pártok és pártprogramok sohasem izgattak, de számtalanszor megírtam, hogy Magyarországon két fontos kérdés van: a nemzetiségi és a szociális. De a törvényhozás mindennel foglalkozott, csak éppen ezekkel az életfontosságú problémákkal nem. Obstruáltak másfél évtizeden át, csendőrkardbojtért és ezrednyelvért. Ki látta akkor tisztán a helyzetet?

— *Talán mégis volt, aki látta. A népi demokrácia...*

Közbevág:

— A népi demokrácia most kezdődik nálunk. Azt most csinálják.

Kissé kényes a következő kérdés:

— *Herczeg Ferencet is felelőssé teszik azért, hogy elterelődött az emberek figyelme az igazi problémákról...*

A választ legyintés kíséri.

— Annyit dicsértek érdemen felül, hogy nem illik tragikusan vennem a támadásokat. Én, kérem, sem úgynevezett úr, sem nép nem vagyok, hanem egyszerűen író. Azt a világot írtam meg, amely körülöttem élt és nyüzsgött. A népi demokrácia akkor csak a szívekben és papíron volt meg. Aki olvasta az írásaimat, az tudja, hogy senki ebben az országban nem bírálta és gáncsolta annyit az úri osztályt, mint én. Nem csak a Gyurkovics-lányokat írtam, hanem Bizáncot is, Árva László királyt, Kéz kezet mos-t és a többit. Tisza István, aki konzervatív politikus volt, azt tartotta, hogy ragaszkodnunk kell a nemzeti hagyományokhoz, különben széthull az ország.

— *De a helyén új országot lehet építeni.*

A felelet nem késik:

— Igen, de félek, nagyon kicsi lesz.

— *Milyennek látja a mai helyzetet?*

— Kialakulatlannak, de hát ez természetes.

Ismét az előbbi témára kanyarodunk.

— *Valami hiba mégiscsak történt. Mi volt az oka annak, hogy idejutottunk?*

— Nem voltak nagyjaink. Szürke, szűk látkörű emberek vezették az országot. Törpék a fórumon! Az ilyeneket csak hatalmi és az egyéni érvényesülés kérdései izgatják. No és a dühös gyűlölet minden emberi nagyság iránt. Olyan szörnyű politikát csináltak, hogy mikor beavatkoztak a háborúba, két ellenséget szereztek az országnak: Oroszországot és Németországot. A kettő közül az úgynevezett szövetséges volt kegyetlenebb.

— *Bárdossyt bűnösnek tartja?*

— Mint embert sajnálom, de tudom, nincs nagyobb bűn, mint mikor valaki a történelem válságos napjaiban elégtelen szellemi fegyverzettel a nemzet élére áll.

— *Kit tart valóban nagy embernek, európai politikusnak?*

— A most szereplő új embereket nem ismerem eléggé. A régebbiek közül Bethlen Istvánt és Kornis Gyulát.

— *És az írók közül?*

— Írókról inkább nem beszélek. Esetleg kihagyok valakit, aki megérdemelné az elismerést.

— *Mit felel Gábor Andor elítélő szavaira az »Így kezdődött«-ben?*

— Nem olvastam és nem is fogom elolvasni. Kellemetlen dolgok már nem érdekelnek.

— *Részt tudna venni az új Magyarország, a népi demokrácia felépítésében?*

— Én már megharcoltam minden harcomat, elvégeztem minden munkámat. Hogy jól-e vagy rosszul? Arra majd az idő fogja megadni a választ. Ezentúl én már csak csendes és jóindulatú szemlélője akarok lenni annak, amit önök csinálnak.

Sokat lehetne még kérdezni. Végtelen sokáig húzódhatna el a beszélgetés, hiszen egy irodalommal és politizálással eltöltött félszázad válaszol a kérdésekre. A mult felel, a jelen hallgat és a jövő ítél. Vadhogy így van, de ne kezdjük újra az elmélkedést. Búcsúzunk, az ajtón pedig csöngetnek. Vendéget jelent be az inas:

— Kornis Gyula kegyelmes úr keresi a kegyelmes urat...

Molnár Miklós